

Uloga i važnost kulturne baštine s naglaskom na tradionalna kulturna događanja u Hrvatskoj: studije slučaja Petaračkih buša, Zvončara u Matuljima i Riječkog karnevala

Horvat, Karolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:251:509467>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURAJA STORSSMAYERA U OSIJEKU
ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT
SVEUČILIŠNI PREDIPLOMSKI STUDIJ KULTURALNOG MENADŽMENTA

Karolina Horvat

**Uloga i važnost kulturne baštine s naglaskom na
tradicionalna kulturna događanja u Hrvatskoj: studije
slučaja Petaračkih buša, Zvončara u Matuljima i
Riječkog karnevala**

ZAVRŠNI RAD

MENTOR:
doc.dr.sc. Marta Borić Cvenić

Osijek, 2020.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Turizam.....	2
2.1. Povijesni razvoj i definicija turizma.....	2
2.2. Odnos turizma i manifestacije	3
2.3. Odnos kulture i turizma	3
3. Kulturno nasljeđe ili baština	5
4. Podjela kulturne baštine.....	6
4.1. Materijalna kulturna baština.....	6
4.2. Nematerijalna kulturna baština.....	7
5. Pokladni običaji Republike Hrvatske	8
5.1. Karnevali	8
5.2. Poklade.....	9
6. Riječki karneval.....	10
6.1. Dva lica karnevala.....	10
6.2. Dijelovi karnevala	11
6.3. Važnost Riječkog karnevala za promoviranje hrvatske kulture i tradicije - prošlost i sadašnjost	15
7. Zvončari u Matuljima	18
7.1. Općina Matulji.....	18
7.2. Zvončari	18
8. Mučićevi i Brgujski zvončari	21
9. Žejanski i Munski zvončari	23
10. Rukavački zvončari.....	25
11. Zvončari kao kulturni i društveni identitet.....	27
12. Petaračke buše.....	29
12.1. Nastanak Petaračkih buša	29
12.2. Podjela Petaračkih buša	30
12.2.1. Male Petaračke buše	30
12.2.2. Velike buše.....	31
13. Problem financiranja Petaračkih buša.....	37

14.	Promoviranje Petaračkih buša.....	38
14.1.	Gerila marketing	38
14.2.	Projekti Udruge Petaračkih buša i Turističke zajednice Baranje	40
15.	Zaključak.....	42
	Literatura.....	44
	Prilozi.....	48
15.1.	Popis slika.....	48

Sažetak

Kulturna baština danas je pojam širokog spektra definicija. Predstavlja se kao nositelj identiteta ljudske zajednice, ali i kao važna karakteristika u prezentaciji nekoga kraja. Definirati će se uloga turizma kroz kulturnu baštinu te kako turističkom pričom razvijati zanimanje za upoznavanjem tuđe kulture i tradicije. Svrha ovog rada je podići razinu svijesti o važnosti tradicije i kulturne baštine te će se kroz primjere Riječkog karnevala, zvončarskih grupa na području Matulja i Petaračkih buša doći do cilja rada koji obuhvaća naglasak na većim tradicijama koje mogu pomoći u promoviranju kulture i tradicije puno prije glavne, ljetne sezone.

Ključne riječi: turizam, tradicija, baština, poklade, karnevali, zvončari

Summary

Cultural heritage today is a term with a broad spectrum of definitions. It is represented as something which carries the identity of a human community, as well as an important characteristic in the presentation of our local customs. We will define the role of tourism through cultural heritage and how with tourism we influence the development and growth in interest for cultural heritages of other cultures and traditions. With paper I hope to raise awareness about the importance of tradition and culture, this will be done with examples such as the Rijeka's carnival, zvončarske groups on areas of Matulj and Petaračkih buša with which we will come to the goal of the paper; to show bring exposure to bigger traditions which can be used to help with promotion of culture and tradition a long time before the summer.

Key words: tourism, tradition, heritage, carnivals, „poklade“, „zvončari“

1. Uvod

Zahvaljujući ljudskoj potrebi da upozna druge dijelove svijeta stvorio se termin turizam. Danas turizam razvija i oblikuje jednu državu, iz njega se izvlače komponente potrebne za rast i razvoj gospodarstava iako se termin iznimno povezuje s motivom kretanja turista. Današnje se shvaćanje turističke atrakcije većinom veže uz adrenalinske parkove, parkove prirode ili pak Zoološke vrtove. Kao posljedica očuvanja narodnih običaja i stoljetnih tradicija javlja se kulturni turizam i turizam manifestacija. Iako se čini slabije zastupljenim dijelovima turizma, zapravo su vrlo plodonosne stavke čija se vrijednost ne može izmjeriti novcem.

U ovome radu naglasak će biti na ulozi i važnosti kulturne baštine kroz primjere tradicijskih običaja Riječkog karnevala, Zvončara u Matuljima te Petaračkih buša koji pripadaju nematerijalnoj kulturnoj baštini. Kroz ove primjere će se obuhvatiti dio temeljne tradicije hrvatskog naroda, iznijeti bitne povijesne podatke o nastanku tradicija te objasniti baštinu različitih područja. Predmet ovog rada temelji se na isticanju kulturne baštine kao bitnim dijelom turizma za Hrvatsku koji može pridonijeti daljnjem razvoju kulturnog sektora. Također, predstaviti će se i određene probleme koji ne zaobilaze organizatore ovih događanja, kao i najbitnije karakteristike koje se vežu uz navedene manifestacije.

Glavne znanstvene metode ovoga rada biti će metoda deskripcije i povijesna metoda pomoću kojih je opisano nastajanje tradicija te metoda kompilacije kojom će se svi podaci uklopiti u jednu cjelinu.

2. Turizam

2.1. Povijesni razvoj i definicija turizma

Kada se gleda povijesni razvoj turizma, shvaća se kako se prvi oblici turizma razvijaju još u starom vijeku, točnije u Grčkoj, Rimu i Aziji, gdje u tadašnji turizam ulazi hodočašće, posjete proročištima i sportskim igrama iako većina autora razvoj turizma veže uz razvoj industrijske civilizacije. U narednim se stoljećima turizam širi, posebice razvojem gradova, željeznica, parobroda i cesta. (Hrvatska enciklopedija) Kao pretečom turističke atrakcije smatra se Grand Tour koje je trajalo otprilike od dvije do osam godina. Ova putovanja organizirali su engleski plemići u razdoblju od 1547. do 1830. što je za njih tada predstavljalo završnu fazu njihova obrazovanja. (Jovanović, 2016: 4-5) Iako je Grand Tour imao veliki odjek, Thomas Cook predstavlja se kao prvi organizator putovanja, odnosno predstavlja početak modernog turizma. Cook 5. srpnja 1841. godine organizira putovanje za 570 putnika kojima je razlog putovanja bio kongres Antialkoholičarskog društva. On predlaže željeznicu kao sredstvo prijevoza i nudi svoje usluge uz povoljnu cijenu. Zbog uspješnosti ovoga putovanja, otvara svoju agenciju i nastavlja s organiziranjem putovanja te otvara vrata ka modernom turizmu. (Jovanović, 2016: 5)

Turizam danas oblikuje i definira razvoj država diljem svijeta te zbog toga postaje važan dio u oblikovanju „modernog“ tržišta. Hunziker i Krapf su 1942. godine osmislili najstariju definiciju turizma. Prema njima turizam je pojava koja proizlazi iz putovanja turista ako putovanjem ne mijenjaju mjesto prebivališta te ako njihov boravak nije povezan s privrednim djelatnostima. S druge strane, Svjetska turistička organizacija smatra da je turizam svaka aktivnost putovanja osobe izvan njihovog primarnog mjesta življenja, ali ne duže od godine dana, zbog poslovnog putovanja ili drugih povezanih aktivnosti. Uz turizam, definiciju ima i riječ turist koja glasi da je turist osoba koja putuje izvan svoje sredine na manje od godine dana, dok glavna svrha putovanja nije povezana uz obavljanje poslovne aktivnosti u mjestu koje posjećuje. (Hrvatska enciklopedija)

Iz prethodno navedenih informacija vidljivo je da turizam predstavlja osebujan pojam s više definicija. Uz definicije, turizam obuhvaća i širok spektar svojih podvrsta. Tako se turizam

još dijeli na: etnički, kulturni, povijesni, ekološki i rekreacijski turizam te turizam manifestacija. (Vrančić, 2016: 8)

Kada se ove dvije definicije uspoređuju, vidljivo je da su zapravo identične, govore o odlasku ljudi na duži period bez promjene mjesta prebivališta. S druge strane, teško je ne priznati turizam zbog poslovnih prilika jer, iako se veći dio vremena provede uz rješavanje poslovnih obveza, također postoji dio vremena koji se provede u razgledavanju i upoznavanju novih kultura i identiteta.

2.2. Odnos turizma i manifestacije

Sama riječ manifestacija dolazi od latinske riječi *manifestare* što znači očitovati, jasno pokazati. One mogu biti na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj ili pak međunarodnoj razini. (Vrančić, 2016: 11) Iako većina populacije ne pridodaje mnogo pažnje manifestacijama kao događanjima, sami sudionici iz vlastitog iskustva mogu osjetiti zajedništvo i jedinstven doživljaj na osobnoj i individualnoj razini, a samim time i mogućnost upoznavanja tuđe kulture i baštine koja može rezultirati stvaranjem novih interesa i povećanim zanimanjem za povratak. (Miljak, 2017: 11) Taj povratak predstavljao bi jednu turističku ponudu koja se nalazi u okvirima novih interesa turista što predstavlja pozitivnu stranu jer je sam povratak, u većini slučajeva, pokrenut kroz veći broj zanimanja za manifestaciju. Sama bit je da turizam počinje onoga trenutka kada turist dolazi, u ovome slučaju, posjetiti manifestaciju koja rezultira većom posjećenosti, odnosno povećava se broj posjetitelja i automatski i prihoda za razliku od protekle godine. Turizam kao takav uvelike ovisi o manifestacijama koje se danas marketinški sve više oglašavaju i postaju, u nekim slučajevima, glavna ili jedina turistička atrakcija određenog mjesta te kao takve doprinose povećanju pozitivnog imidža i obogaćuju doživljaje turista. (Mić Pulčić, 2017:10.)

2.3. Odnos kulture i turizma

Kultura, iako je veoma širok pojam, predstavlja se kao obilježje populacija, država, jednog naroda ili pak način govora, rada, učenja, pjevanja ili plesanja. Turizam isto tako obuhvaća sve dijelove kulture kako bi pomogao u razvoju države ili mjesta otvaranjem vrata kulture drugim posjetiteljima. Tako nastaje oblik turizma kojemu je osnovni cilj posjetitelja podučiti i otkriti mu doživljaje materijalne ili nematerijalne kulturne baštine u jednoj turističkoj

destinaciji. (Ministarstvo turizma, 2018.) S druge strane, kulturni turizam definira se kao posjeta osobe koja izlazi izvan stalne točke boravišta, motivirana je povijesnim, umjetničkim, nasljeđenim interesom ili pak stilom života lokalnih građana, regije, grupe ili institucije koju posjećuje. Nadalje, izjašnjava se kako se ovom definicijom ne obuhvaća samo opipljiva kultura muzeja, koncerata, manifestacija, festivala, spomenika, povijesnih lokaliteta, itd, već također i neopipljiva kultura kao što je kulturna baština, običaji i tradicija. (Ministarstvo turizma, 2003: 5-6)

Danas se kulturni turizam cijeni više nego u prijašnjim vremenima. Shvaćanje da dobra turistička priča ne mora obuhvaćati dobar provod u noćnim klubovima ili kinu, danas uvelike pomaže u razvoju ideje istih. Marketinške tvrtke i turističke zajednice stvaraju kulturne atrakcije koje doprinose razvoju opsežnijeg programa brendiranja te na taj način pokušavaju sebe izdvojiti kao jedinstvenu atrakciju na današnjem konkurentnom tržištu. (Dujmović, 2019, str. 150-152) Konkurencija na tržištu danas iziskuje puno više od povijesnih obilježja i njihova očuvanja. Potrebno je stvoriti svrhu, cilj i zadatak turističkog putovanja koje se više ne bazira samo na odmoru. Ono mora biti novo, simpatično, veselo i nezaboravno iskustvo koje svakodnevno mijenja svoju strukturu, ali i dalje ostaju vidljivi znaci tradicionalnog, izvornog kulturnog nasljeđa. „Prošlost se odnosi na sve ono što se ikada dogodilo, povijest se odnosi na nastojanja današnjih povjesničara da objasne određene aspekte prošlosti, a baština se odnosi na suvremenu interpretaciju i reprezentaciju prošlosti.“ (Dujmović, 2019, str. 153)

3. Kulturno nasljeđe ili baština

Kulturno nasljeđe temelji se na osjećaju nostalgije, pokušaju obnove i očuvanja prošlosti kojom se dičimo, ali i također na želji upoznavanja s različitim, nesvakidašnjim dijelovima i oblicima kulture. (Pančić Kombol, 2006: 212) U starim vremenima pod kulturnim naslijeđem smatrala se pokretna i nepokretna imovina nasljeđena po muškoj lozi srodstva čiji je izgled bilo zabranjeno mijenjati ili unaprijediti. Današnja vremena riječ „baština“ ima drugačije značenje te se definira kao očuvanje i njegovanje kulturnih dobara iz prošlosti.

Kada bi pokušali izvesti definiciju koja bi spajala sve elemente bitne za definiranje kulturnog nasljeđa, govorili bi o materijalnim stvarima čiji je oblik zabilježen kroz djelovanje ljudskog duga koji je očuvan tijekom vremena i predstavlja odraz čovjeku bitnih stvari kao što je porijeklo te vrijednosti za istog. (Vuković, 2011: 104-105) S druge strane, Šošić smatra da ono što mi smatramo baštinom, i time vrijednim zaštite, ovisi o društvenim prilikama, kulturnoj svijesti u društvu te umjetničkim tendencijama. Kulturna baština pojam je koji se dopunjava i razvija svakoga dana, stoga se svakim novim danom povećava vrijednost i značenje istog. Zbog ovoga, može se reći kako ne postoji prihvaćena i jedinstvena definicija kulture, baštine i naslijeđa. Svatko kreira svoje viđenje kulture i baštine, pa se tako i definicije ne preklapaju. (Šošić, 2014: 834)

4. Podjela kulturne baštine

Kulturnu baštinu, materijalnu i nematerijalnu, predstavlja se kao „ostavština“ čovjekova duha, rada i načina života. Njezina je zaštita bitan čimbenik kada se govori o prepoznavanju, poistovjećivanju, definirano i afirmaciji kulturnog identiteta. (Zolje, 2016: 12) „Kulturnu baštinu čine pokretna i nepokretna kulturna dobra od umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkog i znanstvenog značenja. Arheološka nalazišta i arheološke zone, krajolici i njihovi dijelovi koji svjedoče o čovjekovoj prisutnosti u prostoru. Nematerijalni oblici kulturne baštine i pojave čovjekova duhovnog stvaralaštva u prošlosti kao i dokumentacija i bibliografska baština i zgrade, odnosno prostori u kojima se trajno čuvaju ili izlažu kulturna dobra i dokumentacija o njima. Vrijednosti kulturne baštine prepoznajemo kao starosne, povijesne, kulturne, umjetničke i autentične.“ (Ministarstvo kulture, 2020)

Kulturnu baštinu se može podijeliti i na nekoliko razina. Prvu razinu obuhvaća svjetska baština i odnosi se na baštinu internacionalnih razmjera. Ova vrsta baštine izaziva osjećaj poštovanja, ali ne i osjećaj povezanosti kao lokalne ili osobne baštine.

Druga razina je nacionalnih razmjera. Obuhvaća spomenike koji su od nacionalne važnosti te predstavljaju ponos i ideale naroda. Također, može imati i obrazovnu ulogu za turiste koje zanima mnogo više o zemlji koju posjećuju.

Treća razina bila bi lokalna baština, tipična je za manja, lokalna područja u kojima lokalne zajednice imaju potrebu očuvati zajednička obilježja kako bi ostali u dodiru s vlastitom prošlošću.

Poslijednja razina obuhvaća osobnu baštinu koja ljude privlači ako je vezana uz određeni lokalitet. Ona se većinom veže uz narodne nošnje i nakit koju posjeduje pojedinac jer je njegova osobna baština. (Vuković, 2011: 6-7)

4.1. Materijalna kulturna baština

Pokretna i nepokretna kulturna dobra čine dio materijalne kulturne baštine. Pod pojmom pokretne materijalne baštine ubrajaju se slike, kipovi te predmeti primijenjene umjetnosti kao što je nakit, posuđe ili liturgijski predmeti. (Ištuk, 2016: 16) S druge strane, nepokretna kulturna

baština u svojem opisu obuhvaća gradove, sela, naselja, građevine i njezine dijelove, povijesna područja i spomenike koji se vežu uz povijesna događanja ili osobe te arheološka, etnološka, toponimska i podvodna nalazišta. (Ilić, 2018: 10-11) Materijalna kulturna baština direktan je proizvod kojeg turisti i lokalne zajednice „konzumiraju“. Sam čin konzumacije predstavlja posjećivanje lokaliteta ili spomenika te kao takav čini velik dio prihoda jer se, za razliku od nematerijalne kulturne baštine, materijalna baština proslavila kao „vrijedniji“ izvor prihoda. (Matečić, 2016: 94-96)

4.2. Nematerijalna kulturna baština

U nematerijalnu baštinu se ubrajaju običaje, znanja, vjerovanja, vještine i pojave nastale iz duhovnog stvaralaštva te se prenose s koljena na koljeno, odnosno usmenom illi pismenom predajom. Većina izvora u nematerijalnu baštinu također ubraja jezik, dijalekte, govore, usmenu književnost, tradicijske obrte i umijeća i folklorno stvaralaštvo sa svim svojim podvrstama. (Ministarstvo kulture, 2020)

Kada se govori o očuvanju nematerijalne kulturne baštine, UNESCO je u posljednjih nekoliko godina u aktivnoj fazi podupirao činjenicu da je baština „(...) prepoznata kao bitna i vitalna odrednica očuvanja kulturnog identiteta (...)“ te da se njezinim očuvanjem promiče i razvija kulturna raznolikost i kreativnost. Konvencija o zaštiti nematerijalne baštine je 2003. godine usvojila nekoliko točaka rasprave te za svoje ciljeve postavlja:

- a) Prepoznavanje važnosti nematerijalne baštine i potrebnosti njenog očuvanja
- b) Potrebnost stvaranja nacionalnih inventara koje je potrebno olakšati
- c) Zagovarati sudjelovanje nositelja u identifikaciji i revitalizaciji iste
- d) Poticati razumjevanje i poštovanje prema baštini drugih zajednica
- e) Osigurati međunarodnu pomoć i suradnju. (Šestan, 2019: 8-9)

Nematerijalna kulturna baština daje osjećaj pripadosti jednoj zajednici. Sama srž kulture je razumjevanje tuđeg identiteta i prihvaćanje istog kako bi se zajedničkim snagama potaknulo održanje baštine kao što su pokladni običaji-na području Hrvatske. Kroz zajednički rad, kada se govori o očuvanju baštine, stvorit će se dublji odnos između društva, interes za vlastito očuvanje identiteta kao i sudjelovanje svih građana u procesu izgradnje identiteta jedne zemlje.

5. Pokladni običaji Republike Hrvatske

Pokladni običaji imaju dugu tradiciju u Hrvatskoj. Buka, plesni elementi, zabava, krafne i maske predstavljaju glavne odrednice poklada. Ova tradicija seže daleko u prošlost, dok se njezini korjени nalaze u kršćanstvu. „U 9. stoljeću, za vrijeme pape Grgura Velikog, propisana je jedna crkvena mjera koja obvezuje da se ponedjeljak i utorak prije Pepelnice posti. Nedjelja koja prethodi Pepelnici je bezmesna nedjelja, odnosno tada vrijedi pravilo nemrsa.“ (Marinović, 2020)

Poklade započinju između Bogojavljanja i korizme te osim što se vremenski preklapaju s kršćanskim kalendarom, nemaju drugih zajedničkih osobina. Riječ poklade dolazi od latinske riječi *Karneval* odnosno znači *meso* i *levare* čiji je prijevod zbogom mesu. Karneval i poklade naizgled su dva različita pojma, ali kada pogledamo korjene karneval je predstavljao pokladnu povorku, u narodu poznatiju kao mimohod, kao dio procesa pokazivanja veselja i poštovanja prema narodnim običajima. (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, 2020) „Postoje i tumačenja da je riječ karneval nastala i po drugom kriteriju, od također latinskog *Carrus Navalis* (brod na kotačima). Brodovi na kotačima bili su dio proljetne svečanosti posvećene božici Izidi (Isidis Navigum) u Italiji tijekom 14. i 15. stoljeća. Ta je tradicija preseljena i u hrvatske obalne krajeve, kola prerusena u brodove česta su i u primorskim karnevalima, odnosno maškarama.“ (Mraović, 2020)

5.1. Karnevali

Većina znanstvenika smatra kako karnevali potječu iz vremena velikih rimskih svečanosti i običaja gdje se također spominje i kult boga Dioniza, dok je vrijeme održavanja karnevala povezano s korizmom i postom pred Uskrs. 1091. godine odlučeno je da post počinje pedeset dana prije Uskrsa što znači da su većinom nedjelja, ponedjeljak i utorak najvažniji dani karnevala. S druge strane postoje velike nesuglasice o početku i trajanju karnevalskih običaja. Neki smatraju da to razdoblje započinje 6. prosinca (sv. Martin), zatim od Božića jer je vrijeme slavlja i blagostanja, dok neki u cijelo karnevalsko i pokladno razdoblje ubrajaju i pripreme kao što su izrade maski te za njih ono započinje u siječnju. Kako se većina ne slaže o početku, tako je i sam završetak karnevalskih običaja okončan nesuglasticama. Za neke, običaji prestaju Čistom

srijedom dok se u drugim krajevima zabilježavaju običaji posta prekinuti na jedan dan. (Prčić, 2017)

5.2. Poklade

Poklade se izdvajaju od karnevala zbog agresivnijeg i raskalašenijeg pristupa. Imaju magijska obilježja, kreću se većinom u skupinama, stvaraju buku zvonima, rogovima, klepetaljkama, vitlaju štapovima, toljagama i šibama, plaše djecu i proganjaju većinom mlade žene. Naizgled, sve smo u prijašnjim paragrafima i naveli, ali razlika je u tome što su poklade za primarni cilj imale otjerati zimu, demone i sve sile zla kako bi odbili njihovo djelovanje od ljudi, stoke, domova i usjeva. Kako bi bili veseliji, pratnju pokladama predstavljaju glazbenici prurušeni u svatove čije su uloge izmijenjene. Mladenku predstavlja trudna ženska, muškobanjasta osoba dok je budući muž sićušan muškarac. Također, razlika se nalazi i u završetku poklada. Kraj je obilježen pogrebnom povorkom uz pratnju prurušenih fašnika, tužitelja, sudaca i krvnika koji će spaliti fašnik. Ukratko, fašnik predstavlja sve loše što se dogodilo prethodne godine te se zbog toga osuđuje na smrt kako se ne bi ponovilo. (Kuna, 2008: 68-69)

Potrebno je bolje upoznati običaje Hrvatske kako bi se shvatilo zašto je važno očuvati baštinu i smatrati ju dragocjenom. Riječki karneval ima iznimnu, lijepu i dugu tradiciju koja je vrijedna divljenja i upoznavanja. Maškare, povorke, kostimirani auti i izbori kraljice samo su dio baštine koja će se opisati u narednim paragrafima, a bitne su za shvaćanje riječke kulture i identiteta.

6. Riječki karneval

Grad Rijeka poznat je po svom karnevalskom običaju kojeg spajaju venecijanska i austrijska tradicija te slavenska mitologija. Iako je svoj procvat doživio prije sto godina, karnevalska tradicija Rijeke traje unazad šest stoljeća. „Uspon riječkog gospodarstva stvorio je izuzetnu osnovu za novi karneval. Grad je naglo povećao broj stanovnika, izgrađene su rezidencijalne četvrti, pristigli ljudi iz razvijenih sredina. Stari karneval umro je zajedno sa starim običajima, a novi su se polako uvodili.“ (Štiglić, 2016: 16)

Od 1982. godine Riječki je karneval mjesto okupljanja maškara i ljubitelja običaja. Sama je povijest karnevala vrlo živahna i zanimljiva. Prema Gašparoviću, Riječki je karneval bio zadužen za okretanje svijeta naopako. Za starije naraštaje, humor je predstavljao hrabrost i nadu u nesigurnim vremenima koja su tada, nažalost uzela svoga maha. Za njih je humor predstavljao nadmetanje, vrstu duhovnog natjecanja gdje se cijenila vještina i snalažljivost. S druge strane, živahnost karnevala imala je malo drugačiji opis. Postojale su tri glavne mesopusne teme: hrana i piće, spolnost i nasilje. Većina autora navodi kako je to vrijeme krasila sloboda i zanos te su maskirani u svoja duhovita ruha kritizirali vlasti i vrijeđali pojedince. Maske su nekada vodile i u smrt. Prema podacima iz 15. stoljeća, maske u Rijeci su bile zabranjene, o čemu svjedoči podatak iz 1449. godine gdje se navodi da će svaka osoba koja svoje lice prekrije maskom, biti kažnjena odsijecanjem ruke, visokom globom ili zatvorom. (Gašparović, 2018)

6.1. Dva lica karnevala

Kada se govori o karnevalu, obično se govori o ruralnim i urbanim karnevalima i maškarama. U ovoj podjeli često se smatra da ruralni, odnosno seoski karneval predstavlja pravu i izvornu vrstu, ono što je posve naše i domaće te su maske vulgarne, prljave i necivilizirane. S druge strane, urbani (gradski) karneval opisan je kao nešto novo, umjetno, nadasve lažno i strano našoj kulturi, ali maske izgledaju gospodski, profinjeno, lijepo i čisto. (Štiglić, 2016: 5-6)

Ruralni karnevalski običaj, koji s većinom definira kao onaj izvorniji te se još nazivaju i ophodnicima sa zvonima, održava se pretežno u stočarskim krajevima. Najlakše ga je prepoznati po grupnom maskiranju muškaraca u jednake kostime koji su načinjeni od životinjske kože i zvonima opasanim oko njihove odjeće. Ponekad se također može vidjeti da u ruci drže drvene

rašljaste rekvizite. U nekim krajevima postoji ograničenje da se u ophodnjama mogu pronaći samo stariji muškarci i neženje, iako danas rijetko pronalazimo ovakvu vrstu konvencionalnog mišljenja. Same maske izgledaju veoma opasno, zadatak im je zastrašiti promatrača. Njihove kretnje su većinom plesne, zadužene za plašenje djece. Druga strana priče jeste da proganjaju mlade žene, ali i muškarce kako bi ih posuli pepelom ili zacrnili pomoći čađi iz svojih dimnjaka. Svake godine, Ophodnici imaju i svoju pratnju. To su većinom stalni maskirani likovi poput djeda i bake, prosjaka, doktora, Cigana, vraga, lopova, popova i slično. Njih također u pravilu predstavljaju muškarci iako se, po prijašnjim navodima, mogu pojaviti ženski likovi. Nekada Ophodnike mogu pratiti i barjaktari, glazbenici i lijepe maškare odjevene u narodne nošnje ili u posebno izrađenu odjeću. (Lozica, 2007)

Gradski karneval najčešće se pronalazi u urbanim sredinama i povezuje se sa idejom društvenog reda, usko je povezan odnos čovjeka i društva, izražena je sklonost dramskim scenama, improviziranim elementima i aktualnim događajima te se u tim trenucima doživljava kao nova pojava. Glavna obilježja ovakve vrste karnevala su društva koja osuđuju lutke, povorke alegorijskih kola, natpisi i transparenti kao ruglo društva, individualna maskiranja, ples pod maskom i gozbe te dječije karnevalske priredbe. (Lozica, 2007)

Ipak, suprotnosti se privlače, stoga je bitno istaknuti da ova dva lica karnevala ne uključuju dva različita karnevala i povorke. Seoski i gradski dio karnevala djeluju zajedno, uključuju spoj reda i nereda, dobra i zla. Na taj način oni spajaju dvije sasvim različite strane, što stvara harmonično djelovanje svakodnevice i pomirenje sukobljenih strana. (Lozica, 2007)

6.2. Dijelovi karnevala

Karnevalsko razdoblje grada Rijeke dijeli se u nekoliko stalnih segmenata. Izbor kraljice Karnevala predstavlja uvodnu priredbu gdje se bira najšarmantnija ženska osoba koja će predstavljati karnevalsku povorku i biti sudionik javnih prezentacija karnevala. Natjecanje se iz godine u godinu razlikuje, djevoke osim poznavanja Karnevala moraju imati šarmantnu stranu, poznavati plesne pokrete i imati glazbeno umijeće. Uz izbor Kraljice, nagrađuju se i najbolji scenski nastupi skupina koje prate kandidatkinje za ovu laskavu titulu. Nakon proglašenja sretne pobjednice, slijedi primopredaja ključeva grada Rijeke dugogodišnjem Meštru karnevala Toniju. (Anon., 2012)

Slika 1: Izbor Kraljice Riječkog karnevala
Izvor: preuzeto u cijelosti
(<https://www.fiuman.hr/proglasena-nova-kraljica-rijeckog-karnevala-2/>, 2019)
Datum pristupa: 12. kolovoza 2020.

Tjedan dana prije uvodne ceremonije izbora Kraljice karnevala i predaje ključeva, održava se Dječja karnevalska povorka. U ovoj povorci sudjeluju djeca tuzemstva i inozemstva predškolskog i školskog uzrasta. Ova tradicija traje već 16 godina i predstavlja sigurnost da će se karnevalski običaj nastaviti prenošenjem na mlađe uzraste. (Anon., 2012)

Slika 2: Dječja karnevalska povorka
Izvor: preuzeto u cijelosti
(<https://www.novolist.hr/rijeka-regija/rijeka/djecja-karnevalska-povorka-obasjala-rijecki-korzo-maskaranom-mastom-i-bajkom/>, 2020)
Datum pristupa: 12. kolovoza 2020.

Kao jednu od zanimljivosti Karnevala, predstavljen je Carnival Snowboard Session. Predstavlja međunarodno natjecanje snowboardera na snježnoj stazi koja se nalazi nekoliko metara od mora. Natjecanje je mjesto okupljanja najboljih boardera inozemstva i tuzemstva koji svojim vještinama i vratolomijama zabavljaju okupljene posjetitelje. Njihov zadatak je, osim

zabavljanja publike, impresionirati žiri kako bi osvojili najbolja mjesta i nagrade. Cijeli program završava koncertom i zabavom. (Anon., 2012)

Slika 3: Carnival Snowboard Session

Izvor: preuzeto u cijelosti

(<https://magazin.hrt.hr/372521/snjezni-vikend-za-rijecke-karnevaliste>, 2017)

Datum pristupa: 12. kolovoza 2020.

Maškarani auto-rally dio je manifestacije koji traje od 1990. godine. Organizira ga Autoklub „Rijeka“ na temelju svjetski poznatog rallya „Pariz-Dakar“. Utrku voze maškare različitih krajeva zemlje i svijeta, a uvjet pristupu vožnje je „oblačenje“ auta u kostime jer je auto-rally u Rijeci parodija poznatom rally događaju. (Anon., 2012)

Slika 4: Maškarani auto-rally

Izvor: preuzeto u cijelosti

(riportal.net.hr, 2017)

Datum pristupa: 12. kolovoza 2020.

Maškarani maraton Radio Rijeke predstavlja najstariju prateću manifestaciju Karnevala. Događaj se odvija u večernjim satima i traje četiri dana. Tada se održavaju karnevalski programi čiji su sudionici karnevalske skupine grada Rijeke i Kvarnera, a sam program završava zabavom do kasnih jutarnjih sati. (Anon., 2012)

Nakon uvodnih dijelova Karnevala, slijedi sada već Međunarodna karnevalska povorka. Ulicama Rijeke vladaju najposebnije, najljepše i najimpresivnije maske gdje sudionici predstavljaju svoju maštovitost i originalnost. Povorka ima svoj prijenos uživo na TV ekranima, dok ju s ulica, balkona i staza prati sedamdeset tisuća ljudi. (Anon., 2012)

Slika 5: Međunarodna karnevalska povorka

Izvor: preuzeto u cijelosti

(<https://www.kanal-ri.hr/vijesti/velika-foto-galerijamedunarodna-karnevalska-povorka-2020>, 2020)

Datum pristupa: 12. kolovoza 2020.

Bitnog lika Karnevala predstavlja Meštar Toni. Kao peti meštar po redu dio je Karnevala još od 1993. godine i zadužen je za voditelja povorke i preuzimanje ključeva grada Rijeke. Uz njega, bitan motiv prepoznavanja Riječkog karnevala su Morčići. Predstavljaju posebnu vrstu autohtonog pučkog nakita. Uz estetku namjenu, vidljiv je znak identiteta naroda Rijeke i općenito primorskih krajeva te zbog toga predstavlja zaštitni znak Karnevala. (Anon., 2012)

Slika 6: Meštar Toni

Izvor: preuzeto u cijelosti

(<https://ekonzultacije.rijeka.hr/medunarodni-rijecki-karneval-kako-ga-uciniti-jos-boljim/>, 2012)

Datum pristupa: 12. kolovoza 2020.

6.3. Važnost Riječkog karnevala za promoviranje hrvatske kulture i tradicije - prošlost i sadašnjost

Obnovom Karnevala 1982. godine već se tadašnja Turistička organizacija grada Rijeke aktivno bavila pronalaskom načina oživljavanja i buđenja interesa potencijalnih posjetitelja i sudionika za vrijeme prije glavne, ljetne sezone. Njihova turistička priča započela je Halubajskim zvončarima koji kao poslijenju rutu prolaza uvrštavaju Rijeku. Kako tada zbog društveno-političke situacije sudionici Karnevala nisu bili općeprihvaćeni zbog stava Crkve i vjernika, ondašnje vlasti uvidjeli su potencijal ove manifestacije te su odlučili pružiti pomoć i podršku kako bi oživjeli Karneval i podignuli kulturu naroda na višu razinu. Činjenica je da su već tada spoznali koliku vrijednost tradicija može imati stoga su već slijedeću godinu odlučili priključiti druge karnevalske skupine iz okolnih mjesta koje su bile na području tadašnje Općine Rijeka. (Štiglić, 2016: 34-35)

Zbog veličine koju je Karneval ostvario s godinama, u svrhu samoreklamiranja uključuju se i brojna poduzeća i tvrtke jer su od samih početaka ovu manifestaciju pratili mediji, što matematički gledano znači veću posjećenost i promoviranje vlastitih brendova. Autori ističu kako je ideja Riječkog karnevala krenula od pretpostavke da će se definirati kao smotra karnevalskih grupa koje dočekuje grad bez posebnog naglašavanja ili favoriziranja. Kako je već ranije spomenuto broj karnevalskih grupa i sudionika povećavao se dugi niz godina. Tako je 1990. godine zabilježen 1991 sudionik u karnevalskoj povorci. Zbog ratnih nedaća koje su zahvatile svijet oko nas, 1991. i 1992. godine Riječki karneval nije bio održan, ali već je iduće 1993. godine Turistička zajednica odlučila vratiti riječkim građanima život u normalu kako bi bar nakratko zaboravili na izgubljene živote i stradanja tadašnjeg vremena. Ovaj podatak ističe na stranicama Turističke zajednice jer je tada po prvi puta sudjelovala jedna inozemna grupa sa područja Italije. Već od 1994. godine u karnevalskoj povorci moglo se pronaći brojne strane sudionike iz svijeta te se od tada stvara velik interes u sudjelovanju Karnevala. Unija karnevalskih gradova Europe 1995. godine Riječki karneval poziva u svoje članstvo te dobiva prestižnu titulu trećeg najposebnijeg karnevala u svijetu. (Štiglić, 2016: 35-36)

Danas već Međunarodna karnevalska povorka izaziva velik interes za sudjelovanjem domaćih i stranih sudionika jer smatraju kako ona predstavlja „(...) mjesto gdje mogu nesmetano izraziti svoje stavove.“ (Štiglić, 2016: 36) Iako mnogi smatraju da maske

Riječkog karnevala nisu dovoljno kritične jer negiraju stvarnost svojom bajkovitošću, nekolicina autora pobija ovu tezu činjenicom da većina sudionika zapravo reagira na strah surove stvarnosti kao reakcija koja se prikazuje kroz bajkovite i sanjive maske. „Rijeka je fantastično spojila karakteristike europskih građanskih karnevala, tradicije mediteranskih maškaranih običaja, kao i elemente slavenskog folklora te je stvorila svoj karneval, drugačiji i prepoznatljiv prizor u svijetu.“ Ovu tradiciju prepoznao je Američki mornarički orkestar koji je 2015. godine sudjelovao u Međunarodnoj karnevalskoj povorci. (Štiglić, 2016: 44)

Riječki karneval može se pohvaliti i brojnim medijski popraćenim sadržajem koji budi interese domaćih i stranih novinara, a naposljetku i turista. Zahvaljujući bogatoj tradiciji i radu naših predaka, Karneval je uvršten u ponudu domaćih i stranih turističkih agencija koje u svojoj ponudi imaju i siguran smještaj tijekom tih ludih dana. U posljednjih se nekoliko godina ova manifestacija može pohvaliti isticanjem kao TOP događaja u Hrvatskoj, a kao takav promovira se kroz projekt Hrvatska 365. (Štiglić, 2016: 27)

Grad Rijeka može s ponosom reći kako je Riječki karneval prvotna asocijacija svih posjetitelja i mještana grada te da predstavlja glavni motiv prepoznavanja domaćim i stranim turistima. Sam događaj velik je uspon za turizam Hrvatske. O njegovoj bitnosti kao najboljoj i uspješnijoj tradiciji govore brojne osvojene nagrade. Cijela njegova veličanstvenost i raznovrsnost uvrštava ga u jedne od najposebnijih karnevala u Europi, ali i najznačajnijim pokladnim događanjem u Hrvatskoj. Kako je u prethodnim rečenicama navedeno, Karneval više nije poznat samo domaćim turistima, već se svojom daleko dobrom marketinškom strategijom i posebnošću uvukao u srca stranih državljana koji rado posjećuju i dio su manifestacije te je zbog toga uvršten na listu 500 najvažnijih zbivanja u Europi. S druge strane, Sunday Times uvrštava Riječki karneval u 24 najegzotičnija događaja u svijetu, a 2008. godine upisan je u knjigu pod nazivom *501 događaj koji morate posjetiti*. Kako bi se iskazalo poštovanje kreatorima, Turistička zajednica grada Rijeke 2010. godine također dobija nagradu pod nazivom Zlatno turističko srce kao najbolje turističke manifestacije na Jugoistoku Europe za 2009. godinu. *Simply the best* nagrada je koju predstavlja kategorija „(...) Manifestacije - tematska događanja višednevnog trajanja za kreativnost, inovativnost, razvoj i unapređenje turističke ponude koji na podlozi tradicije i običaja lokalne zajednice, kroz različite programe oblikuju jedinstvenu

nacionalnu manifestaciju koja značajno obogaćuje hrvatsku turističku ponudu.“ (Damiš, D. et al. , 2020).

Riječki karneval pun je uzbudljivih i zanimljivih događanja koja su savršeni spoj s tradicijom. Njegovanjem tradicije se zapravo njeguje i poboljšava vlastiti identitet te upotpunjuje znanje o borbama i strahovima naših predaka. S druge strane, Riječki karneval savršena je prigoda za obiteljska maskiranja, ali samim time i druženja koja mogu povezati i još više zbliziti jednu obitelj.

Uz već predstavljeni Riječki karneval, Zvončari u Matuljima ističu se svojom posebnošću odijevanja, kretanja i zvončarske buke. Daleka prošlost zvončara danas se pokušava nastaviti kroz zvončarske pohode i karakteristične odjevne predmete. Ovo je baština koja se prenosi s koljena na koljeno, ali iako nije poznata na svjetskoj razini kao Riječki karneval, Zvončari pokušavaju održati baštinu koja čini njihov identitet jedinstvenim i autohtonim.

7. Zvončari u Matuljima

Zbog velike konkurencije i poznatosti drugih običaja, o Zvončarima u Matuljima teško će se pronaći informacije o sudjelovanju ili pozivanju na događaj. Ipak je, za stanovnike Općine Matulji, i dalje glavni cilj održati ophode zvončara kako bi prikazali mlađim naraštajima da je kulturni identitet i poštivanje vlastitog porijekla iznad svih modernijih atrakcija.

7.1. Općina Matulji

Općina Matulji sa istoimenim gradom nalazi se u Primorsko-goranskoj županiji. Prvotni naziv Matulja u povijesti ostao je zabilježen pod nazivom Matuglia, dok prvi statistički podaci o nazivu datiraju iz 1818. godine. U ranije zabilježenim podacima, sedam stoljeća duge matuljske povijesti obilježeno je pripadanjem gradu Kastvu koji je štitio narod svojim bedemima. 1920. godine dolazi do podjele Kastavske općine te su tadašnji Matulji pripali Kraljevini Italiji. Već se sljedeće godina stvara Općina Matulji u punom sastavu kakvom je i danas. „Općina Matulji se sastoji od sljedećih naselja: Brešca, Bregi, Brdce, Jušići, Jurdani, Kućeli, Lipa, Male Mune, Vele Mune, Mali Brgud, Veli Brgud, Matulji, Mučići, Mihotići, Permani, Pasjak, Rukavac, Rupa, Ružići, Šapjane, Zvoneća, Zaluki i Žejane. Urbano prostiranje općinskog središta Matulji obuhvaća područje pet katastarskih Općina i to: Jušići, Kućeli, Matulji, Perenići i mali dio Pobri.“ (Dukić, 2016: 8-9)

7.2. Zvončari

Početak poklada na području Kastavštine okupljaju se brojni ljubitelji zvončarskih ophoda. Desetak skupina s područja Općine Matulji obilaze svoje tradicijske putove kako bi održali višestoljetnu tradiciju. Obilježja zvončara su različita: neki stavljaju maske dok drugi njeguju svoju tradiciju stavljanja oglavlja kao simbol vegetacije i plodnosti. U pravilu svi imaju odijela od naopako okrenute ovčije kože i opasana zvona oko struka, odakle i dolazi naziv zvončari. Nekada je ovaj običaj bio smatran magijskim ritualom kojim se prizivala plodnost krajem zime, dok je danas izuzetno poznat kao tradicija i dio kulture hrvastkog naroda. Iako je tradicijski obilježen običaj, za ondašnje mještane ima puno dublje značenje. Zbog interakcije koju omogućava okupljanje Zvončara održavaju se međusobni odnosi naseljenih mjesta. Iako je

mного grupa zvončara koji odbijaju otići izvan svoga naselja radi promoviranja i pokazivanja u gradskim sredinama, u njihovoj regiji svake godine oživi nova grupa mladih, ali i starijih entuzijasta kojima je u cilju održati zvončarske ophode živima. (TZO Matulji, n.d.)

Svaka tradicija ima svoj početak, tako se za matuljske zvončare vjeruje da su „(...) Turci došli prije petsto godina na Grobničko polje. Domaći ljudi se nisu imali kako obraniti od njih te su obukli životinjske kože, objesili zvonce, stavili maske i u ruke uzeli štapove. Vidjevši ih, Turci su bježali na sve strane.“ (Dukić, 2016: 10) Druga legenda pak govori o pastirima koji su pred proljeće sa svojim ovcama kretali u goru. Kako bi odvukli pažnju vješticama koje su vrebale ovce, obukli bi životinjsku kožu, stavili maske na lice i zvona oko struka jer je vješticama bio zanimljiviji izgled. (Fumić, 2018: 29)

Iako sve zvončare veže zvono kao najbitnija karakteristika, drugi dijelovi kao maske i ovčja koža se razlikuju. Kao osnova zvončarske opreme predstavljaju se zvona pomoću kojih se stvara buka apotropejskog značenja. Zbog ratova koji su se odvijali na tim područjima, bilo je vrlo teško nabaviti zvona. Prema narodnoj predaji zvona su iznajmljivali od bogatih pojedinaca koji su u svom posjedu imali već izrađena zvona. Tada je većina ljudi radila na riječkom brodogradilištu pod nazivom „3. maj“ te je, prema podacima, velik broj zvona izrađen ondje. Također, neka su se zvona izrađivala i u tvornici „Mikron“ u Matuljima te nekada u autolimarijama. Danas se na području Kastavštine mogu pronaći zvona izrađena od ručno oblikovanog željeznog lima koji su prilagođeni uzrastu i građi zvončara. (Krelja, 2015: 24)

Maske su simboličnog značenja te se većinom vežu uz brobu protiv zlih duhova, stoga je njena uloga magijskog karaktera. Maske su također podjeljene na tri dijela. Prvi dio predstavljaju zoomorfne maske čija je karakteristika životinjsko lice sa rogovima obloženo s kožom na ustima. Drugu cjelinu čine maske s antropomorfnim i zoomotfnim karakteristikama. Čovjeku se dodaju rogovi, uši i životinjski oblik glave te se uzori traže većinom u izgledu domaćih životinja. Kao treći dio dolaze fitomorfne maske. Njih karakteriziraju cvjetovi, buketi od krep-papira i grane stabla te su većinom inspiracija zvončarima zapadne Kastavštine. (Krelja, 2015: 25)

Danas je prema većini Zvončara Kastavštine bitna mornarska majica i bijele hlače, iako se prema narodnim pričama starijih sa područja zapadne Kastavštine ovaj običaj uveo nakon odsluženog roka mladića u vojnim redovima mornarice. Prema njihovim pričama, mornarica je zahtjevala karirane, raznobojne ili bijele košulje, stoga se na starijim fotografijama zvončara

moglo vidjeti da su već tada postojale ove odjevne kombinacije istih. Hlače su bile izrađene većinom od čistog plavog platna kao što su koristili i za radnička odijela, ali mogle su se pronaći i one izrađene od ovčje vune. (Krelja, 2015: 28) Drugi dio odjeće, koji uz zvona, predstavlja karakteristiku zvončara jest ovčja vuna. Kod većine zvončara ona je okrenuta dlakavom stranom prema van. Potrebno je dovoljno velika vuna kako bi prekrila ramena, ali ne smije prekrivati prsa jer se tamo križa užad pomoću kojih vežu i učvršćuju vunu. Nekada se ta ovčja vuna teško nabavljala i bila je sačinjena od dva dijela, dok je danas bitnije da vuna izgleda reprezentativnije te da bude svijetle boje i pahuljastog izgleda. (Krelja, 2015: 27)

8. Mučićevi i Brgujski zvončari

Kao dio različitih grupa koje se predstavljaju zvončarskim ophodima Matulja, Mučićevi zvončari svoje ophode započinju na *pusnu* nedjelju i prate ih druge maškare te se mogu pohvaliti titulom najduže tradicije na području Općine Matulji koja je prema pričama zaživjela davne 1870. godine. Danas se njihova ruta ophoda smatra najdužom i najzahtjevnijom jer je njihov put čak osamdeset kilometara. Njihova ruta započinje u Mučićima, sredina njihovog ophoda bili bi Matulji te se na kraju vraćaju kući preko Vlahovog Brega i Jušića. U osamdesetim godinama prošloga stoljeća, ovaj pohod brojao je i do pedeset i četiri zvončara i preko sto maškara kao pratnje. S vremenom ovaj običaj se povećao, tako su od tadašnje jedne grupe zvončara nastale današnje tri, s mnogo većim brojem sudionika. (Hamerlitz, 2018: 22)

Slika 7: Mučićevi zvončari

Izvor: preuzeto u cijelosti
(croatia.hr, 2020)

Datum pristupa: 21. kolovoza 2020

S druge strane imamo Brgujske zvončare čiji je stil hodana i kretanja vrlo zanimljiv. Oni su, pored ljuljuškanja ili teturanja, odabrali skakanje kao distinktivnu karakteristiku. Kreću se skakanjem na jedno, a zatim na drugoj nozi te se tijekom skokova često sudaraju ramenima s drugim zvončarom u paru. Njihova polazišna točka je Veli Brgud, dok su im daljnje rute okolna sela Općine Matulji: Zaluki, Brešci, Mučići, Poljane, itd. Njihova je ruta znatno manja, ali i dalje efektivna i poznata. Oni svoje oglavlje nazivaju klobukom jer su osim cvjetova izrađenih od krep-papira, u njihove šešire umetnute i jelove grančice. (Krelja, 2015: 35-37)

Prvo spominjanje Brgujskih zvončara prepričava legenda prema kojoj su Brgujci čuli Turke koji su došli do Grobnika. Tada su odlučili na štapove duge četiri metra nabosti osušene glave goveda te obući na sebe ovčju kožu i oko pasa staviti zvona kako bi preplašili Turke i pomogli prijateljima u nevolji. Iako je mještanima ova legenda istinita, nedostaje puno zapisanih podataka kako bi imala povijesno uporište. (Hamerlitz, 2018: 25)

Slika 8: Brgujski zvončari
Izvor: preuzeto u cijelosti
(Facebook, 2020)
Datum pristupa: 21. kolovoza 2020.

9. Žejanski i Munski zvončari

Nastanak ovih zvončara nije moguće odrediti jer ne postoji točan datum zabilježen u arhivima, ali je njihova popularnost sve veća iz godine u godinu. „Unatoč tome što je maska munskih i žejanskih zvončara veoma slična, postoje manje razlike. Obje se grupe nastoje razlikovati jedna od druge pa inzistiraju na razlikama premda se Žejanski zvončari žale da ih Munski kopiraju te da su od njih preuzeli elemente njihove opreme, razlikujući se samo u sitnim detaljima.“ (Hamerlitz, 2018: 21)

Zvončarski kostimi sastoje se od mornarskih majica i bijelih hlača čije nogavice moraju prelaziti preko visokih, crnih cipela. Oko struka nose pojas načinjen od ovčje rune i nazivaju ga šuba. Na njega su privezana tri zvona koja na kraju bivaju obješena preko ramena. Kao jedna zanimljiva tradicija koja se ističe, trebali bi znati da Žejanski zvončari na sve četiri strane svoga tijela pričvrste jednu razglednicu čiji motivi mogu biti cvijeće ili djevojka, dok su ostale praznine ispunjene papirnatim cvjetićima i mašnjama u raznim bojama.

S druge strane, Munski zvončari imali su sličnu tradiciju sa razglednicama, ali danas na njihovim odijelima možemo vidjeti samo cvjetove. Stražnje i bočne strane ispunjavaju široke i dugačke trake određenih mjera. Na primjer, kod Žejanskih zvončara trake moraju biti dva centimetra širine, dok je kod Munskih određeno tri centimetra i moraju padati do poda. Isto tako, određeno je i da su klabuci (šeširi) Žejanskih zvončara sastavljeni od većinom žutih rozeta, dok su kod Munskih zastupljenije velike, crvene lepeze spojene u cvijet. (Dukić, 2016: 17-18)

Slika 9: Žejanski zvončari

Izvor: preuzeto u cijelosti

(<http://dobro.hu/index.php/hr/festival-2/2017/sudionici/64-zejanski-zvoncari-hr>, 2020)

Datum pristupa: 23. kolovoza 2020

Slika 10: Munski zvončari

Izvor: preuzeto u cijelosti

(<https://www.kamra.si/en/multimedia/item/munski-zvoncari.html>, 2014)

Datum pristupa: 23. kolovoza 2020

10. Rukavački zvončari

Rukavački zvončari imaju dugu tradiciju te su zbog toga jedni od najcjenjenijih zvončara na području Matulja. Iako vrlo slični, ovi se zvončari bitno razlikuju od prethodnih. Njihovi pohodi dijele se u dva dijela. Prvi dio obuhvaća višekilometarski hod do sela koja se nalaze u blizini, dok je drugi ophod dvodnevna tradicija koja kreće na Pusni ponedjeljak i Pust. (Krelja, 2015: 30)

Prvi dio pohoda zahtjeva veliku količinu discipline i kontroliranog ponašanja jer je opisan kao svečanija povorka. Prva ili druga nedjelja pokladnih običaja vrijeme je kada počinje ova tradicija. U najranije sate, skupina od oko trideset zvončara obučenih u mornarske majice i bijele hlače kreće prema sjeveroistočnoj strani Rukavca i počinje obilazak sela. Većinom se zadržavaju samo u centrima naseljenih mjesta i ne ulaze u kuće jer je pred njima dug put kojeg prelaze u granicama jednog dana. Svečanu povorku zvončara cijelim putem predvodi *majist*, osoba koja u svojoj ruci nosi stablo bambusa i trske okićeno papirnatim cvijećem. On je zadužen za najavljivanje zvončarskih skupina te čisti prostore ulica okupljenih ljudima kako bi zvončari mogli otplesati zvončarsko kolo. Iza *majista* u povorci nalaze se harmonikaši te svirači trube, klarineta i trombona. Sa bočnih strana skupina nalaze se vođe grupa koji se nazivaju *kapoti*, okićeni crvenim karanfilom na prsima, dok su na prednjim i stražnjim stranama vođe koji prenose *barilicu*, bačvu s vinom. Inače se oveuloge daju bivšim, starijim zvončarima koji zbog zdravstvenog stanja ili godina nisu u mogućnosti nositi svoja zvona. Sama povorka sastoji se od tri zvončara ur jednome redu koji se prilikom ulaska u sela kreću dugim koracima kako bi njihali zvonima i stvarali buku. Također, ovi zvončari sudaraju se bočnim stranama tijela dok spiralno ulaze u zvončarsko kolo. (Hamerlitz, 2018: 14-15)

Drugi dio Rukavačkih zvončara započinje na Pusni ponedjeljak i sam Pust, ali podrazumjeva različite kostime, ponašanje i karakteristike kretanja. U ova dva dana zvončara ima znatno manje te umjesto mornarskih majica i bijelih hlača nose karirane košulje i raznobojne hlače od jute. Zvončari više ne izlaze iz svoga mjesta, stoga su razuzdaniji i nediscipliraniji za razliku od prvog dijela. Ovo razdoblje iskorištavaju mladi zvončari kojima je dozvoljeno tek slijedeću godinu ići u pohod kako bi vježbali i upoznali svoj običaj. U centru sela okupljaju se pred skupinom kuća dok skupine starijih zvončara u okolici kuća traže komade drveta koje

postave u obliku kupa i sve zapale. Kada je vatra ugašena i dok ima dima, u skupinama lokalnih posjetitelja pronadu „žrtvu“ koja će iznad ognjišta puhati u dim. Na kraju večeri zvončari odlaze u svoje lude pohode na dobru zabavu do ranih jutarnjih sati. (Krelja, 2015: 32)

Slika 11: Rukavački zvončari

Izvor: preuzeto u cijelosti

(<https://www.facebook.com/minkulturehr/photos/a.1491309634334666/1796001747198785/?type=3&theater>, 2007)

Datum pristupa: 23. kolovoza 2020

11. Zvončari kao kulturni i društveni identitet

Zvončari na području Općine Matulji već dugi niz godina bilježe velik broj rasta sudionika. Njihova se kultura odrazila na identitet zajednice te zbog toga mnogi Matulje i pokladne dane pamte po istima. S druge strane, zbog velikog broja grupa niti jedna nema izravnu funkciju predstavljanja Općine Matulji, već svaka skupina zvončara predstavlja svoje selo. (Krelja, 2015: 47) U lokalnim zajednicama zvončari se doživljavaju kao način očuvanja lokalnih baština i vrijednosti. Tako dolazi do statuta koji određuje da zvončari, zahvaljujući samo jednom roditelju, morau pripadati jednoj lokalnoj zajednici. (Krelja, 2015: 51)

Kako bi zvončari opstali u današnjem, suvremenom društvu, moraju se prilagođavati trendovima koje današnji svijet nameće. Kako se Općina Matulji brine o financiranju događanja i ophoda zvončara, nastala je posljedica organiziranja u udruge kako bi očuvali i njegovali tradiciju, ne samo tijekom pokladnih dana, već i kasnije. Na primjeru udruge Mučićevih zvončara, koji su 2007. godine organizirali boćarski klub, možemo primijetiti kako su organiziranjem ovakvih sadržaja osnažili unutarnje veze u mjestu i aktivirali zvončare izvan vremena poklada. Ova se udruga razvila u Boćarski turnir Mučićevih zvončara koji kroz natjecanja i priče starih njeguju i usmenu predaju. (Krelja, 2015: 53-54)

Kroz različite kulture i poboljšanje turizma pridonosimo jačanju kolektivne svijesti o vrijednosti baštine i tradicije. Turističke zajednice naglašavaju zvončare kao turističke atrakcije na web portalima, ali i u medijima. Međutim, kada pogledamo praktičnu stranu, općinska i županijska tijela u organizaciji manifestacija zvončare navode tek kao popratne sadržaje i zbog toga turisti zvončarske ophode smatraju intimnima. Intimnost nije povoljna za održavanje turizma i pozivanje turista. Zapadna Kastavština bilježi velik broj rast lokalnih sudionika u zvončarskim ophodima, dok broj posjetitelja događanja znatno opada. Iako neke grupe zvončara promociju i turiste doživljavaju kao iskorištavanje i sredstvo komercijalizacije, druge grupe pak shvaćaju koliko će viđenje njihove kulture u očima turista odrediti velik dio kulturnog identiteta Hrvatske. (Krelja, 2015: 55-56)

Općina Matulji može se pohvaliti velikom i bogatom tradicijom zvončarskih ophoda. Važnost održanja zvončarske tradicije za Hrvatsku može doprinijeti razvoju većih kulturnih događanja koja će na kraju rezultirati privlačenjem većeg broja posjetitelja, ali i ugleda Hrvatske kao zemlje koja njeguje i vjeruje da su tradicija i kulturna baština važan dio društva i čimbenici njegovog razvoja.

12. Petaračke buše

Iako se zaštita hrvatske kulture većinom bazira na zaštiti spomenika i zgrada, nematerijalna kulturna baština, kao što su Petaračke buše, ima puno veći utjecaj u pogledu vrijednosti i prošlosti hrvatskog naroda. Petaračke buše su autohtona tradicija koja će, u slijedećim paragrafima, potvrditi da su kao manifestacija bitno utjecali na izgradnju identiteta sudionika običaja te da je važno zaštititi izvorne običaje koji su vrijedni za hrvatsku baštinu.

12.1. Nastanak Petaračkih buša

Baranjsko Petrovo Selo dio je općine Petlovac u sjeverozapadnom dijelu Baranje. Podrijetlo imena sela nikada nije zapisano, ali prema predajama svoje ime dobija po Petru, mještaninu sela, dok Mađari smatraju da su oni zaslužni za naziv jer su Baranjsko Petrovo Selo nazivali Pitarda. (Jandragić, 2012: 16) Kada pogledamo povijesne podatke, Ovo je mjesto bilo dio mnogih bitki kako bi svoju lokaciju sačuvali i održali na karti. Nakon Mohačke bitke Baranjsko Petrovo Selo je 1526. godine došlo pod vlast Turaka te pod njihovim upravljanjem ostaje do 1687. godine. (Matica hrvatska, 2008: 52-53)

Stoljetni običaji buša u Baranjskom Petrovom Selu nadaleko se čuju. Nastanak buša zabilježen je od strane jednog mještanina sela, Stipe Brdarića, koji je zapisao predaju o dolasku Turaka na prostor Baranje i nalazi se u arhivima Ogranka Matice hrvatske. Prema Brdariću, dvoje mladih, šokac Matija i šokica Marica, bili su zaljubljeni i nisu mogli jedno bez drugoga. Nažalost, u lijepu Maricu zaljubio se i Simo Kuga koji je, prema predaji, bio doušnik i špijun Turcima što bi u tadašnje vrijeme značilo da je bio vrlo moćan i bogat čovjek. Shvativši da Marica neće moći postati njegovom ženom, odlučio je ubiti Kugu i njegova gospodara, ali je znao da će morati pobjeći. Matija se preselio na otočić koji se nalazio na Dunavu, u blizini Mohača. Na tome je mjestu bilo mnogo izbjeglica koji su uspjeli pobjeći Turcima. Kako je Matija bio najhrabriji od svih, postao je njihovim vođom. Bilo je teško smisliti kako će napasti Turke jer ih je brojčano bilo više. Jedne je večeri Matija sanjao grozna bića koja su na glavi imala rogove, bili su naoružani motorikama, seoskim vilama i kosama za sijeno sa kojima su neprestano mahali. Uz rogata bića bili su i vragovi koji su oko struka imali debele lance i vile. San je bio toliko strašan da se istog trena probudio. Slijedećeg je jutra iskoristio tu ideju te je svoje vojnike prerusio u rogata bića sa groznim maskama. Iste večeri krenuli su u napad na

Turke koji su se naposljetku toliko uplašili da su pobjegli preko Drave te su uspjeli osloboditi Mohač od turske vlasti. (Matica hrvatska, 2008: 69-70)

S obzirom na vrstu maski, godište sudionika i vrstu kostima, Petaračke buše podijeljene su na Male i Velike buše. U slijedećim paragrafima objasniti će se sama podjela buša te karakteristike koje se vežu za svaki dan pojedinačno.

12.2. Podjela Petaračkih buša

Kada se opisuju Petaračke buše, istuču se četiri dana autohtone tradicije čiji je program podijeljen na Male i Velike buše. Kako bi bile bliže običaju, Male buše preuzimaju karakteristike Velikih bušara čije su maske podijeljene na Lipe i Strašne buše. U nastavku rada detaljnije će se obrađivati izgled maski, karakteristike i način provođenja običaja te posebnosti ove stoljetne tradicije.

12.2.1. Male Petaračke buše

Kao uvod u veliku manifestaciju Petaračkih buša predstavljaju se Male buše koji svoje lude dane započinju tjedan dana prije Velikih buša. Kako svi maleni žele biti kao veliki, tako i male buše oponašaju Velike. Njihovi kostimi su različiti, većina je u lijepim narodnim nošnjama, a lica su im prekrivena koprenima i nazivaju se Lipim bušama. Djevojčice se oblače u odrasle djevojke i žene, dok se dječaci preslika odraslih muškaraca. (Matica hrvatska, 2008: 73)

Svaka maska mora biti što uvjerljivija, stoga mališani u svoje nošnje i kostime traže u što većim brojevima kako bi ih uspjeli napuniti jastucima ili slamom na mjestu stomaka ili stražnjice kako bi izgledali što veće i odraslije. Kada su kostimi spremni, izlaze na ulice. Vrlo je bitno da iskrive svoj hod i promijene glas kako ne bi bili u mogućnosti prepoznati o kojoj osobi je riječ. Među Lipim bušama nailazi se i na Strašnu bušu. One su dio tradicije i poželjne su među bušama. Svaka tradicija temeljena je na pričama, tako i ove Male buše svoju tradiciju prepričavaju narednu godinu kroz sjećanja koja imaju kao buše. Strašnim bušama je dozvoljeno utjerati strah u kosti, većinom se koriste šibama i strašnim maskama kako bi to uspjeli. Iako zvuči pomalo nekontrolirano, zapravo je suprotno. Buše na taj način iskorištavaju priliku kako bi

se „osvetili“ onima koji su prema njima bili loši, iako moraju biti vrlo oprezni kome će se osvetiti jer ih sve to čeka slijedeće nedjelje na Velikim bušama. (Matica hrvatska, 2008: 73)

Kako bi bili što sličniji odraslima, Male buše organiziraju svoj mimohod i obilazak kuća čija su vrata otvorena te pjevaju i plešu kako bi uveselili mještane. Organizatori lokalnog KUD-a mjesecima unaprijed pomažu mladim naraštajima u osmišljavanju folklorne koreografije i učenju tradicijskih plesova i pjesama kako bi na kraju večeri, uz gostujuće KUD-ove, posjetitelje i lokalne gledatelje uveselili svojim znanjem i pokazali im kako će se njihova tradicija nastaviti dalje. (Matica hrvatska, 2008: 74)

Slika 12: Male buše
Izvor: preuzeto u cijelosti
(Facebook, 2011)
Datum pristupa: 25. kolovoza 2020

12.2.2. Velike buše

Lipe buše započinju na Pokladnu nedjelju tjedan dana nakon Malih buša. Njihova priprema kreće već nakon ručka kada, zajedno sa članovima lokalnog KUD-a „Seljačka sloga“, kreću oblačiti narodne nošnje i dočekivati gostujuće KUD-ove. Bitno je naglasiti da se, na pokladnu nedjelju, spremaju spremaju većinom članovi KUD-a koji ovu tradiciju započinje 1936. godine. (Općina Petlovac) Od tada do danas, iz KUD-a su proizašle brojne generacije mještana Baranjskog Petrovog Sela kojima je cilj očuvati i njegovati baštinu te ju predstaviti kao

identitet koji svoju prošlost otvara svakom posjetitelju i pruža mogućnost upoznavanja drugačije tradicije.

Kako smo već spomenuli u prethodnom paragrafu, Velike buše svoju trodnevnu manifestaciju započinju nakon ručka. Prva faza je spremanje u kostime. Većinom Lipe buše predstavljaju odrasle osobe i spremljene su u narodne nošnje s koprenima preko glave. Bitno je naglasiti kako i za njih vrijedi pravilo neprepoznavanja, ali je u ovom slučaju obrnuto jer se djevojke oblače u muškarce, a muškarci u djevojke. Nakon spremanja slijedi doček drugih KUD-ova koji su također obučeni većinom u narodnim nošnjama svojih krajeva. Treći dio je mimohod ili svečana povorka koja kreće od Doma kulture i završava na izlazu iz sela. Kako se povorka kreće selom ulaze u dvorove otvorenih vrata gdje domaćini kuće poslužuju buše jelom i pićem, a kao zahvalu buše plešu i pjevaju. Bitno je napomenuti kako je povorka većinom u pratnji tamburaša koji su također odjeveni u narodnim nošnjama i uveseljavaju njihov prolazak i dolazak u dvorove. (Matica hrvatska, 2008: 75)

Tijekom kretanja povorke pjevaju se tradicijske pjesme, bećarci i razni napjevi najčešće duhovitog i svatovskog karaktera te glase ovako:

Poklade su mило janje moje,

Barem da su u godini troje.

Poklade su da se veselimo,

A korizma da se žalostimo. (Matica hrvatska, 2008: 75)

Dom kulture mjesto je gdje se Petaračke buše i gostujući KUD-ovi, nakon svečanog mimohoda i obilaska sela, vraćaju zajedno s gledateljima, kako bi pokazali pjesme i ples njihovog kraja. Kraj kulturnog programa obilježi se podjelom zahvalnica i poklona sponzora te zabava pod maskama za koju su zaduženi poznati glazbenici. (Slavonska Televizija, 2017)

Slika 13: Lipe buše

Izvor: preuzeto u cijelosti
(Facebook, 2015)

Datum pristupa: 28. kolovoza 2020

Pokladni ponedjeljak čini dvije vrste maski, jedne su Lipe, a druge su Strašne buše te je ujedno uvod u najočekivaniji dan – Pokladni utorak. Ponedjeljak je dan kada su buše slobodnijeg karaktera jer nema gostujućih KUD-ova zbog kojih moraju paziti na svoje ponašanje. Tradicija je da sva tri dana buše obilaze ulice, tako ova kombinacija Lipih i Strašnih buša kreće u još jedan dugi pohod kako bi obišli mještane sela. Zbog malog broja bušara, povorka se brzo vraća u Dom Kulture gdje nastavljaju svoju zabavu dugo u noć bez kulturnih programa. (Matica hrvatska, 2008: 77)

Slika 14: Lipe i strašne buše

Izvor: preuzeto u cijelosti

(<https://www.facebook.com/petarackebuse/photos/a.10153230413666207/10153230419581207/>,
2016)

Datum pristupa: 28. kolovoza 2020

Poslijednji dan Petaračkih buša je Pokladni utorak. Za zadnji dan vrlo je bitno dobro se pripremiti, stoga organizatori manifestacije uz pomoć lokalnih mještana pripremu započinju na Pokladni ponedjeljak. Razlog leži u tradicionalnoj gastro ponudi vola na ražnju kojem su potrebni dugi sati pečenja, pa tako s tim procesom započinju kasno u noć kako bi sve bilo spremno za dolazak bušara i posjetitelja. Drugi dio Pokladnog utorka je strašna maska koja obilježava završnu fazu ove manifestacije, dok lijepe maske padajuu treći plan. (Grbec, 2020)

Strašne buše karakteriziraju lica pod strašnim maskama izrađenim od drveta i pričvršćenim uz naopako okrenutu ovčju vunu, dok su duge jakne bijele boje također napravljene od ovčje vune. Umjesto hlača navlače „platnene gaće“ koje ispunjavaju slamom i sve pričvršćavaju debelim užetom. Uz odjeću, na donjem dijelu leđa nose velika zvona koja dok se kreću stvaraju veliku buku i djeluju zastrašujuće. U ranijim paragrafima navedeno je da na području Kastavštine svoju tradiciju njeguju zvončari sličnog odjevnog karaktera, no u Baranji Strašne buše nazivaju se bušalima. (Kovačić, 2015) Tradicionalno se smatra da je prava buša ona koja može nositi svu težinu bušala te ujedno može trčati, skakati, vijati i praviti buku jer iza bušala ostaje samo nered. (Matica hrvatska, 2008: 78)

Slika 15: Bušalo

Izvor: preuzeto u potpunosti

(<https://www.facebook.com/petarackebuse/photos/a.10156496824961207/10156496825706207>, 2020)

Datum pristupa: 28. kolovoza 2020

Treba napomenuti da i Strašne buše imaju svoju tradicionalnu povorku koja kreće od Doma kulture prema najkraćoj ulici sela. Običaj je da buše sve pokidaju, ruše i prkose, a najviše od svega vole zalaziti u dvorove gdje znaju da će biti posluženi dobrim jelima, kolačima i tradicionalnim pićem. Djeca, kao najmlađi članovi sela imaju privilegiju pratiti i vikati bušama pošalice i rugalice kao što je:

*Bušo njušo repati,
sutra ćeš krepati.
Teško onoj lopati,
koja će te kopati.* (Matica hrvatska, 2008: 78)

Nakon posljednjeg dvora koji je otvorio svoja vrata, buše se vraćaju prema centru sela gdje ih neizvjesno čekaju posjetitelji i lokalni mještani kako bi spalili fašnik i pročitali tekst vrapca. Fašnik predstavlja rukotvorine mještana i članova lokalnog KUD-a koje su obilježile ono loše iz prethodne godine. Na tom popisu možemo pronaći razne ideje kao što je spaljivanje kartonske kuće i simboličan odlazak u Njemačku, nekolicine ministara i tajkuna koji kupuje tvornicu Belje u Baranji, otvaranje belišćanskog mosta, a pojavila se i hrvatska avijacija. Buše smatraju da spaljivanjem loših stvari koje su se dogodile prethodne godine, sprječavaju da se dogode narednu godinu. (Matica hrvatska, 2008: 78-79)

Kao uvod u spaljivanje fašnika čita se tekst kojeg mještani zovu vrapac. On služi kao podloga obrazloženjima razloga spaljivanja fašnika i iznosi seoske probleme. pisci tih govora dužni su pratiti događaje u selu i zemlji, ali i inozemstvu. Dozvoljeno je ruganje, vrijeđanje i pohvala te zadiranje u tuđe probleme jer su buše na vlasti, a kod njih nema bontona. Nakon pročitanoog teksta i spaljenog fašnika, svi se zajedno vraćaju u Dom kulture na predstavu bušara. (Matica hrvatska, 2008: 79)

Slika 16: Buše spaljuju Fašnik

Izvor: preuzeto u cijelosti

(<https://www.facebook.com/petarackebuse/photos/a.10153233218816207/10153233235856207>, 2016)

Datum pristupa: 28. kolovoza 2020

Još na početku mjeseca u kojemu su određene poklade, smišlja se predstava kojom će buše obilježiti zadnji dan pokladnih običaja. Obično se izmjenjuju dva scenarija, svadba ili sprovod. Kada je riječ o svadbi, mladence prate katolički i pravoslavni svećenik zajedno sa svjedocima vjenčanja. Čin vjenčanja odvija se unutar zidova Doma kulture kako bi svi gledatelji bili dio ujedinjenja dvije obitelji. Iako se čini da je mladenka spremna za udaju, njezino opiranje i smišljanje izgovora da se ne uda predstavlja simbolična prava žena jer smatra kako su došla bolja vremena i više nema potrebe za ugovorenim brakovima. Sam kraj ovog čina obilježava valjan razlog mladenke za prekid ili potvrdu ceremonije koji je prihvaćen s velikim smijehom gledatelja i buša. Drugi scenarij događa se slijedeće godine kada mladenka sahranjuje svog nevjernog supruga. Nakon dobre predstave buša slijedi zabava koju predvode najpoznatiji glazbenici koji bušama i posjetiteljima uveseljavaju zadnji dan poklada. (Slavonska televizija, 2018)

Slika 17: Svadba

Izvor: preuzeto u cijelosti

(<https://www.facebook.com/petarackebuse/photos/a.10154153511801207/10154153529981207>, 2017)

Datum pristupa: 28. kolovoza 2020

13. Problem financiranja Petaračkih buša

Autohtona tradicija, kao što su Petaračke buše, predstavlja odličnu turističku atrakciju koja bi povećala broj turista Baranje. Iako je u interesu Turističke zajednice očuvanje tradicije buša, financijska strana predstavlja problem jer je malo sponzora ove manifestacije. Prvi problem stvara se 2014. godine. Naime, organizatori manifestacije su htjeli prijaviti Petaračke buše kao udruhu, ali zakon nalaže postojanje žiro računa i matičnog broja stoga nisu bili u mogućnosti javiti se na županijske i općinske natječaje kako bi pripomogli u financijskim aspektima promoviranja buša. Općina Petlovac je tada odobrila samo deset tisuća kuna koje je mogla izdvojiti za potrebe buša koje, uz darežljive donacije mještana, nisu bile dovoljne. (Getto, 2014) Kroz godine se financijska situacija poboljšala te imaju veće šanse za podizanjem manifestacije s lokalne na regionalnu, pa čak i nacionalnu razinu. Osim Turističke zajednice Baranje i Općine Petlovac, manifestaciju Petaračkih buša financira Ministarstvo kulture, LAG Baranja, Hrvatske šume, Fermopromet, Belje te bespovratna sredstva Udruge Petaračkih buša. (drum.hr, 2016)

14. Promoviranje Petaračkih buša

U suradnji s Turističkom zajednicom Baranje, Udruga Petaračkih buša osmislila je nekoliko načina kako bi svoju kulturu približila stanovnicima Hrvatske. Gerila marketing, gostovanja u emisijama i sudjelovanje na velikim karnevalima dio su priče bušara kojima je najvažniji cilj inspirirati mlađe naraštaje i stanovnike Hrvatske očuvanjem tradicija i oživljavanjem dijela prošlosti i nekadašnjeg načina života.

14.1. Gerila marketing

Bušari Baranjskog Petrovog Sela već godinama samostalno smišljaju plakate i spotove kako bi privukli turiste i povećali posjećenost turizma Baranje. Iako se i to može nazvati uspjehom jer je posjećenost svake godine sve veća, potrebno je uložiti mnogo više napora kako bi se osigurala veća razina turizma. Turistička zajednica Baranje je u suradnji s Udrugom Petaračkih buša i KUD-om „Seljačka sloga“ iz Baranjskog Petrovog Sela odlučila koristiti gerila marketing kako bi upoznali stanovnike Hrvatske s Petaračkim bušama početka manifestacije. U suradnji s HŽ putničkim prijevozom, Turistička zajednica, Petaračke buše i lokalni tamburaši sela odlučili su 24. siječnja 2016. godine na relaciji Osijek-Zagreb promovirati manifestaciju i popratiti ljude na njihovim putovanjima. (HŽPP, 2016) Petaračke buše su ovom promocijom predstavile svoju manifestaciju i uspjele skratiti vrijeme putnicima kroz svoj zabavni program. Uz zabavu, dijelili su i letke kojima su najavili nadolazeću manifestaciju Petaračkih buša i pozivali na sudjelovanje. Nakon dolaska u Zagreb, Buše su svoju zabavu preselile na Trg bana Jelačića gdje su upoznavali prolaznike s njihovom kulturom i jedinstvenom tradicijom te također pozivali na manifestaciju. (HŽPP, 2016)

Slika 18: Petaračke buše u Zagrebu

Izvor: preuzeto u cijelosti

(<https://www.facebook.com/petarackebuse/photos/a.10153214769646207/10153214784056207>, 2016)

Datum pristupa: 28. kolovoza 2020

Drugi dio gerila promocije dogodio se na teritoriju grada Osijeka 31. siječnja 2017. godine kada su buše, Turistička zajednica Baranje i Gradski prijevoz putnika odlučili pružiti priliku stanovnicima Osijeka da upoznaju stoljetnu tradiciju baranjskih bušara. Buše su odlučile posjetiti osječku Tvrđu kako bi uveselili prolaznike, a nakon toga uputili su se na tramvaj do Trga Ante Starčevića kako bi zabavili prolaznike i u centru grada. (Turistički portal, 2017) Treću promociju održali su u Trgovačkom centru Portanova u Osijeku kada su kroz hodnike centra zabavljali ne samo Osječane, nego i posjetitelje i turiste. (TZ Baranje, 2017: 2)

Slika 19: Petaračke buše u Osijeku

Izvor: preuzeto u cijelosti

(<https://www.facebook.com/petarackebuse/photos/a.10154097536761207/10154097539821207>, 2017)

Datum pristupa: 29. kolovoza 2020.

14.2. Projekti Udruge Petaračkih buša i Turističke zajednice Baranje

Uz gerila promocije, organizatori Petaračkih buša uspjeli su dogovoriti nekoliko pojavljivanja u televizijskim emisijama. Slavonska televizija je u jednoj emisiji pod nazivom Zvezdano popodne, koju vodi Cecilija Rudić, ugostila Petaračke buše zajedno sa predsjednikom udruge Zlatkom Posavcem. U emisiji se govorilo o nastanku buša, tradiciji sela i njezinoj važnosti. Isticale su se bitne stavke kao izvorne maske bušala, sastav Velikih i Malih buša te projekti koji su pokrenuti nekoliko godina unazad. (Rudić, 2018)

U posljednjih nekoliko godina, emisija Otvoreni studio Slavonske televizije redovni je način promocije Buša u Baranji. Turistička zajednica zajedno sa predsjednikom udruge predstavlja i iznosi nove podatke koje su uspjeli skupiti prethodne godine. Prema riječima Željke Bagarić, predstavnice Turističke zajednice Baranje, projekti promoviranja Petaračkih buša krenuli su 2016. godine s ciljem predstavljanja široj javnosti. Uz televizijske emisije, istaknula je kako se redovno dogovaraju izložbe u Etnološkom centru u Belom Manastiru koje sadrže rijetke primjere tradicionalne narodne nošnje tijekom pokladnih dana, bušala i ručno izrađenih maski uz domaća kuhana vina i tradicionalna jela kako bi ljudima približili težinu tradicije. Kao jedno internacionalno događanje, Kurentovanje u Ptuju (Slovenija) najveći je srednjoeuropski etnografski festival pokladnih maski i običaja gdje su zajedno s maskama iz cijele Europe svojim dolaskom upotpunile Petaračke buše. Iako su organizatori udruge odabrali Ptuj kao festival na kojem će se predstaviti. Riječki karneval je iste godine također pozvao baranjske bušare na tradicionalnu pokladnu povorku, ali su zbog nedostatnog vremena morali odbiti poziv. (Ćosić, 2017) Uz promoviranje, Turistička zajednica i udruga Petaračkih buša u suradnji sa Muzejom Slavonije marljivo radi na prikupljanju potrebnih podataka, zapisa i fotografija kako bi Petaračke buše uvrstili na Listu nematerijalnih dobara Republike Hrvatske. Time bi, uz pučko pjevanje u Baranji, bila druga zaštićena tradicija na tom području. (Getto, 2017)

Kroz godine koje su prethodile, hrvatska nematerijalna kulturna baština bila je suočena s velikim izazovima društva. Petaračke buše se, kao nematerijalna i autohtona baština, ističu kao tradicija s velikim potencijalom za uspješan rast i razvoj kulture na području Baranje. Iako se ističu problemi održavanja i financiranja manifestacije, Buše se izdižu unatoč nedaćama jer u

pomoć pristižu mladi entuzijasti kojima je porijeklo i prošlost bitan čimbenik u razvoju vlastitih identiteta.

15. Zaključak

Nematerijalna kulturna baština u suvremenom svijetu ima veliku važnost kada se govori o kulturnom turizmu. Iako je potrebno prilagođavati se suvremenim zahtjevima posjetitelja, tradicija narodnih običaja ostaje dio identiteta lokalnih zajednica. Činjenica je da se u današnjem vremenu ne moraju pratiti trendovi kako bi se osigurala turistička aktivnost kulturnih manifestacija. Iako ponekad nismo svjesni koliko je tradicija Hrvatske lijepa i bogata običajima. Kulturni turizam Hrvatske ima velik potencijal rasta zbog bogatih tradicija koju hrvatski narod cijeni i poštuje. Riječki karneval, Zvončari u Matuljima i Petaračke buše iz godine u godinu dokazuju nam kako moderne atrakcije ne mogu zasjeniti stoljetne tradicije. U drugom pogledu, nematerijalna kulturna baština Hrvatske nije dovoljno razvijena kada se govori o njezinom očuvanju i poštovanju. Kulturna baština ne bi trebala biti samo razlog za način izvlačenja potpora, potrebno je razmišljati o razvoju većih manifestacija koje mogu znatno povećati dolazak turista i izvan ljetne sezone. Baština predstavlja prošlost naših predaka, njihove strahove i borbu protiv životnih nedaća koje su ih zahvatile. Poštovanje prema toj prošlosti dovesti će do većeg poštivanja današnjeg načina života. Kulturna baština poveznica je između sadašnjosti i prošlosti, mladih i starih. Svi su dio baštine koja se, očuvanjem i njegovanjem, zaštitom i hvalom ističe kao porijeklo i korjenje iz kojih narod potječe. Sva tri događaja prikazuju različite identitete i živote stanovnika na našim područjima. Riječki karneval svojim lijepim maskama i bogatim programom privlači brojne posjetitelje kojima nije cilj svjedočiti događaju, već upoznati drugačiju kulturu i time obogatiti svoje živote. S druge strane, Zvončari u Matuljima zbog svoje zatvorenosti prema moderniziranju, svoju kulturu ne predstavljaju široj javnosti, iako imaju savršene temelje za prikazivanje tradicije, običaja i identiteta. Ako se pogleda situacija Petaračkih buša može se istaknuti činjenica da je jedna od predivnih turističkih priča koja se njeguje dugi niz godina. Trud i rad svih organizatora i Turističke zajednice Baranje poboljšava ugled Petaračkih buša i povećavaju izgled osnivanja veće, poznatije tradicije kojom će Baranja zasjati kao nova turistička destinacija. Navedene manifestacije omogućuju predah od svakodnevnog života, vrstu zabave promjenom svakidašnjeg identiteta na nekoliko sati, ali i zaborav na sve obveze i životne probleme. Kultura nije samo puka definicija i nekoliko usvojenih zakona o očuvanju, ona je identitet koji se mora negovati i živjeti kako bi se shvatio.

Predstavlja se kao dar naših predaka zbog kojeg imamo dužnost zahvaliti, razviti i nastaviti običaj kako se ne bi zaboravilo.

Literatura

- Anon. (09. ožujka 2012). *Međunarodni riječki karneval – kako ga učiniti još boljim?* Preuzeto 12. kolovoza 2020 iz Rijeka.hr: <https://ekonzultacije.rijeka.hr/medunarodni-rijecki-karneval-kako-ga-uciniti-jos-boljim/>
- Ćosić, N. (10. veljače 2017). *Otvoreni studio*. Preuzeto 30. kolovoza 2020. Slavonska televizija: <https://www.youtube.com/watch?v=6Xyw4J1wUuY>
- Damiš, D. et al. . (13. siječnja 2020). *Informacija o organizaciji Riječkog karnevala 2020. s prilogom zaključka*. Preuzeto 12. kolovoza 2020 . Turistička zajednica grada Rijeke: <https://www.rijeka.hr/wp-content/uploads/2020/01/Informacija-o-organizaciji-Rije%C4%8Dkog-karnevala-2020.-godine.pdf>
- drum.hr. (01. veljače 2016). *Donosimo Vam program manifestacije Buše u Baranji*. Preuzeto 30. kolovoza 2020. <http://drum.hr/donosimo-vam-program-manifestacije-buse-u-baranji/>
- Dujmović, M. (2019). *Komercijalizacija kulturne baštine u turizmu*. Pula: Socijalna ekologija Zagreb, Vol. 28 (2019.). No. 2.
- Dukić, N. (14. srpnja 2016). *PUSNI OBIČAJI U OPĆINI MATULJI*. Završni rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- Fumić, K. (2018). Diplomski rad. U *Mitovi i legende Kastavštine* (str. 19-30). Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet za interdisciplinarnu, talijanske i kulturološke studije.
- Gašparović, D. (24. veljače 2018). *IZ POVIJESTI RIJEČKOG KARNEVALA*. Preuzeto 10. kolovoza 2020. Crikva.hr: <https://www.crikva.hr/iz-povijesti-rijeckog-karnevala-1/2227>
- Getto, I. (29. siječnja 2014). *Petaračke buše nemaju novca za očuvanje običaja i višestoljetne tradicije*. Preuzeto 29. kolovoza 2020. Glas Slavonije: <http://www.glas-slavonije.hr/224083/4/Petaracke-buse-nemaju-novca-za-ocuvanje-obicaja-i-visestoljetne-tradicije>
- Getto, I. (01. veljače 2017). *Petaračke buše žele na listu nematerijalnih dobara RH*. Preuzeto 30. kolovoza 2020. Glas Slavonije: <http://www.glas-slavonije.hr/323927/4/Petaracke-buse-zele-na-listu-nematerijalnih-dobara-RH>
- Grbec, L. (10. veljače 2020). *Petaračke buše donose veselje u Baranju*. Preuzeto 29. kolovoza 2020. Slavonska televizija: https://www.youtube.com/watch?v=IfV3N-8_njE
- Hamerlitz, A. (2018). U *TRADICIJSKO ODIJEVANJE I MESOPUSNI OBIČAJI KASTAVŠTINE* (str. 22-23). Završni rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Tekstilno-tehnološki fakultet, Preddiplomski studij
- Hrvatska enciklopedija. (n.d.). *Turizam i povijest turizma*. Preuzeto 12.. kolovoza 2020. iz Leksikografski zavod Miroslav Krleža: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62763>

- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. (2020). *Poklade*. Preuzeto 12. kolovoza 2020 iz Leksikografski zavod Miroslav Krleža: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49035>
- HŽPP. (24. veljače 2016). *Buše u vlaku*. Preuzeto 30. kolovoza 2020. <http://www.hzpp.hr/buse-u-vlaku?p=275&mp=369>
- Ilić, H. (2018). Nematerijalna baština i tradicija – sastavnice hrvatskog kulturnosg identiteta. Pula. Diplomski rad. Preuzeto: 13 rujna 2020. <https://core.ac.uk/download/pdf/198144991.pdf>
- Ištuk, M. (prosinac 2016). Hrvatska materijalna baština pod zaštitom UNESCO-a u osnovnoškolskom obrazovanju. Čakovec. Diplomski rad. Preuzeto: 13. Rujna 2020. <https://repozitorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg%3A168/datastream/PDF/view>
- Jandrugić, Ž. (2012). Baranjsko Petrovo Selo . U *Skandi "Feniks" br. 665* (str. 16). Beli Manastir.
- Jovanović, M. (2016.). *TRENDOVI U EUROPSKOM TURIZMU*. Pula: Završni rad.
- Kovačić, T. (16. veljače 2015). *Hrvatska radiotelevizija*. Preuzeto 29. kolovoza 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=65BJFShwgJ0>
- Krelja, B. (2015). U *OČUVANJE NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE U LOKALNOJ ZAJEDNICI NA PRIMJERU ZVONČARA S PODRUČJA KASTAVŠTINE* (str. 23-36). Diplomski rad, Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli Fakultet ekonomije i turizma "Dr. Mijo Mirković".
- Kuna, M. (2008.). Petaračke buše. *Godišnjak br.5*, 68-81.
- Lozica, I. (02. veljače 2007). Nit' je vaš, nit' je naš – nosi ga, vraže, kamo znaš! *Zarez - dvotjednik za društvena i kulturna zbivanja*, str. 32-33.
- Marinović, M. (11. veljače 2020). *Karnevalska tradicija – kako je sve počelo u Hrvatskoj, ali i u Karlovcu*. Preuzeto 12. kolovoza 2020. Karlovački.hr: <https://karlovacki.hr/karnevalska-hrvatska-tradicija-kako-je-sve-pocelo-u-hrvatskoj-ali-i-u-karlovcu/>
- Matica hrvatska. (2008). Godišnjak br. 5. U *Godišnjak Ogranka Matice hrvatske* (str. 51-81). Beli Manastir: Ogrnak Matice Hrvatske u Belom Manastiru .
- Matečić, I. (2016). 'SPECIFIČNOSTI PROCESA VREDNOVANJA MATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE U TURIZMU', *Acta turistica*, 28(1), str. 73-100. Preuzeto 14. rujna 2020.): <https://hrcak.srce.hr/161385>
- Mić Pulčić, V. (2017.). *ULOGA MANIFESTACIJA U OBLIKOVANJU TURISTIČKE PONUDE DESTINACIJE NA PRIMJERU DOGAĐAJA „THE GARDEN“*. Split.
- Miljak, M. (2017.). *KULTURNE MANIFESTACIJE KAO MOTIV DOLASKA*. Pula.

- Ministarstvo kulture. (04. lipanj 2020). *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*. Preuzeto 11. kolovoza 2020. Zakon.hr: <https://www.zakon.hr/z/340/Zakon-o-za%C5%A1titi-i-o%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara>
- Ministarstvo kulture. (n.d.). *KULTURNA BAŠTINA*. Preuzeto 11. kolovoza 2020 iz Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske: [https://minkulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%2023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20\(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme\)](https://minkulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%2023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme))
- Ministarstvo turizma. (listopad 2003). *STRATEGIJA RAZVOJA KULTURNOG TURIZMA OD TURIZMA I KULTURE DO KULTURNOG TURIZMA*. Preuzeto 6. kolovoza 2020. Institut za turizam Zagreb: <http://arhiva.rera.hr/Portals/0/docs/eu-turizam/Strategij-Razvoja-Kulturnog-Turizma.pdf>
- Ministarstvo turizma. (travanj 2018.). *KONKURENTNOST TURISTIČKE DESTINACIJE I VRSTE TURIZMA: PRIJEDLOG PRIJEVODA UNWTO-ovih DEFINICIJA*. Preuzeto 08. kolovoz 2020. https://mint.gov.hr/UserDocsImages/AA_2018_c-dokumenti/180926_unwto_definicije.pdf
- Mraović, N. (25. veljače 2020). *POKLADI I PEPELNICA*. Preuzeto 12. kolovoza 2020. GS Press: <https://www.gspress.net/poklade-i-pepelnica-2/>
- Općina Petlovac. (n.d.). Preuzeto 29. kolovoza 2020 iz Kulturno umjetnička društva: <https://www.petlovac.hr/o-nama/djecji-vrtic/item/13-kulturno-umjetnicka-drustva>
- Pančić Kombol, T. (2006). *KULTURNO NASLIJEĐE I TURIZAM*. Preuzeto 6. kolovoza 2020. Hrčak: <https://hrcak.srce.hr/8702>
- Prčić, A. (26. veljače 2017). *TRADICIJSKA KULTURA- MAŠKARE, KARNEVALI, POKLADE*. Preuzeto 11. kolovoza 2020. Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata: <http://www.zkvh.org.rs/index.php/bastina/tradicijska-kultura/3790-maskare-karnevali-poklade>
- Rudić, C. (04. veljače 2018). *Petaračke buše*. Preuzeto 30. kolovoza 2020 iz Slavonska televizija: https://www.youtube.com/watch?v=Gi_oVOzJvWM
- Šestan, M. (2019). *UPRAVLJANJE KULTURNOM BAŠTINOM TURISTIČKE DESTINACIJE*. Preuzeto 11. kolovoz 2020. <https://repositorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A3294/datastream/PDF/view>
- Slavonska Televizija. (26. veljače 2017). *Lipe buše u Baranjskom Petrovom Selu*. Preuzeto 29. kolovoza 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=BHMPHFQv4oc>
- Slavonska televizija. (13. veljače 2018). *Udaja i sahrana bušara*. Preuzeto 29. kolovoza 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=Ccpy24GKIRE>
- Šošić, T. (2014). *POJAM KULTURNE BAŠTINE-MEĐUNARODNOPRAVNI POGLED*. Preuzeto 11. kolovoz 2020. Hrčak: <https://hrcak.srce.hr/129107>

- Štiglić, M. (2016.). RIJEČKI KARNEVAL- RITUALI I KULTURA SJEĆANJA. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozoski fakultet u RIjeci, Odjel za kulturologiju.
- Turistički portal. (31. siječnja 2017). *Petaračke buše u Osijeku*. Preuzeto 30. kolovoza 2020. Vijesti iz turizma: http://croatialink.com/vijesti/zivot/68795/petaracke_buse_u_osijeku
- TZ Baranje. (2017.). IZVJEŠTAJ O RADU I FINANCIJSKI IZVJEŠTAJ TURISTIČKE ZAJEDNICE BARANJE ZA 2016. GODINU. Beli Manastir: TZ Baranje.
- TZO Matulji . (n.d.). *Zvončari (Matulji) - UNESCO*. Preuzeto 12. kolovoza 2020. Turistička zajednica općine Matulji: <https://tzmatulji.hr/blog/zanimljivosti/unesco-zvoncari/>
- Vrančić, M. (2016.). ULOGA MANIFESTACIJA U KREIRANJU TURISTIČKE PONUDE DESTINACIJE. U *ULOGA MANIFESTACIJA U KREIRANJU TURISTIČKE PONUDE DESTINACIJE*. Pula.
- Vrančić, M. (2016.). ULOGA MANIFESTACIJA U KREIRANJU TURISTIČKE PONUDE DESTINACIJE. U *Završni rad* (str. 1-39). Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma "Dr. Mijo Mirković".
- Vuković, M. (2011). *POGLED NA MEĐUODNOS BAŠTINE, KULTURE I IDENTITETA*. Preuzeto 9. kolovoza 2020. Hrčak: <https://hrcak.srce.hr/90530>
- Zolje, I. (2016). *TURISTIČKA VALORIZACIJA KULTURNE BAŠTINE HRVATSKE*. Split: Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet.

Prilozi

15.1. Popis slika

Slika 1: Izbor Kraljice festivala	12
Slika 2: Dječja karnevalska povorka	12
Slika 3: Carnival Snowboard Session	13
Slika 4: Maškarani auto-rally	13
Slika 5: Međunarodna karnevalska povorka	14
Slika 6: Meštar Toni	14
Slika 7: Mučićevi zvončari	21
Slika 8: Brgujski zvončari	22
Slika 9: Žejanski zvončari	24
Slika 10: Munski zvončari	24
Slika 11: Rukavački zvončari	26
Slika 12: Male buše	31
Slika 13: Lipe buše	33
Slika 14: Lipe i strašne buše	33
Slika 15: Bušalo	34
Slika 16: Buše spaljuju fašnik	35
Slika 17: Svadba	36
Slika 18: Petaračke buše u Zagrebu	39
Slika 19: Petaračke buše u Osijeku	39